

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

**Qo'lyozma huquqida
UDK: 331.5:316.346.2-055.2(575.1)**

OXUNOVA OYGUL USMONJON QIZI

**AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA GENDER TENGLIGIGA
USTUVORLIK BERISHNING NAZARIY ASOSLARINI
TAKOMILLASHTIRISH**

08.00.01 – “Iqtisodiyot nazariyasi”

**Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun
yozilgan
DISSERTATSIYA**

Ilmiy rahbar: i.f.d., prof Rasulev A.F.

Toshkent – 2025

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I AHOLI BANDLIGI SOHASIDA GENDER TENGLIGI	
BOB. MUAMMOLARINI O'RGANISHNING NAZARIY JIHATLARI...	12
1.1. Gender tengligining aholi bandligiga ta'siri to'g'risidagi tadqiqotlarning rivojlanish evolyutsiyasi.....	12
1.2. Mehnat bozorida ishsizlikda gender tenglikni hisoblashning nazariy-uslubiy jihatlari	26
1.3. Aholi bandligini ta'minlashda gender tenglikka ustuvorlik berishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	39
1.4. O'zini o'zi band qilgan xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishning nazariy jihatlari.....	48
I bob bo'yisha xulosalar.....	48
II MILLIY IQTISODIYOTDA AHOLI BANDLIGINI	
BOB. TA'MINLASHNING GENDER JIHATLARI VA HOZIRGI	
HOLATI.....	53
2.1. Ayollar bandligining tarkibi va rivojlanish tendensiyalari.....	53
2.2. Bandlikda gender tengligiga ta'sir etuvchi omillar o'rtasidagi bog'liqlikning iqtisodiy tahlili.....	65
2.3. Aholi bandligi sohasida gender tengligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar tahlili.....	77
II bob bo'yisha xulosalar.....	86
III O'ZBEKISTON MEHNAT BOZORIDA GENDER TENGLIGINI	
BOB. TA'MINLASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	88
3.1. O'zbekistonning ijtimoiy va mehnat siyosatidagi gender tengligi islohotlari va uni amalga oshirishning zaruriy shartlari.....	88
3.2. Gender tenglikni ta'minlash mexanizmlarini kuchaytirishning asosiy yo'nalishlari.....	95
3.3. O'zbekistonda bandlikda gender tengligi indeksining o'rta muddatli prognozini amalga oshirish.....	106
III bob bo'yisha xulosalar.....	119
XULOSA.....	120
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	122

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon mamlakatlari aholi bandligini ta'minlashda gender tengligiga ustuvorlik berishni iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy adolatni ta'minlash, kambag'allikni kamaytirish va yuqori sifatli qarorlar qabul qilishga katta hissa qo'shadigan omil sifatida ko'rmoqda. Doimiy rivojlanish va taraqqiyot sababli dunyo iqtisodiyoti o'zgarishlarga yuz tutib, ushbu holat global miqyosda mehnat bozoridagi gender tafovutlarining kengayishi orqali namoyon bo'ladi. Masalan, Xalqaro valyuta fondi (XVF)ning 2023-yilgi hisobotiga ko'ra "global ishchi kuchi bozorlarida faollik bo'yicha ayollar (47 %) erkaklar (72 %)ga nisbatan katta farq bilan ortda qolmoqda. Ayollar bandligini 5,9 %ga oshirish rivojlanayotgan mamlakatlar uchun iqtisodiyotini taxminan 8 %ga oshirishga yordam beradi". Mazkur holat global miqyosda mehnat bozorlarida tartibga solinishi kerak bo'lgan dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Global tarzda kuchayib borayotgan integratsiyalashuv sababli yuzaga kelayotgan turli xil murakkabliklar sharoitida, butun dunyo mehnat bozorida gender farqlarni kamaytirish maqsadida ayollarga ko'proq shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Bu boradagi tadqiqotlarda "ishsizlik bo'yicha gender notengligi", bandlikda gender tengligiga ustuvorlik berish, xotin-qizlarning ta'lim olishlarini turli usullar bilan rag'batlantirish, tibbiy xizmatdan foydalanish imkoniyatlariga ustuvor darajada qarash, tadbirkorlik faoliyatini yangi boshlayotgan tadbirkor xotin-qizlarga nisbatan kengroq imkoniyatlar yaratish, gender rollarining kengayishi, oilalar farovonligi, mehnat resurslaridan to'liq foydalanish, kam ish haqi to'lanadigan sohalarda ayollarning maksimal konsentratsiyasini ta'minlash kabi masalalar bu boradagi ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi.

O'zbekistonda mehnat bozorida gender tenglikni yaxshilashning zamonaviy mexanizmlarini isloh etishni asosiy maqsadi sifatida "yuridik shaxs tashkil etib, unga rahbarlik qilayotgan xotin-qizlar ulushini 25 foizga, iqtisodiyotning ishlab

chiqarish sektorlarida faoliyat yuritayotgan xotin-qizlarning ulushini 15 foizga, qishloq xo'jaligi, sanoat, xizmatlar ko'rsatish kesimida band bo'lgan xotin-qizlarning ulushini 35 foizga hamda umumiy band bo'lganlar orasida o'zini o'zi band qilgan xotin-qizlarning ulushini 40 foizga yetkazish" kabi vazifalar belgilab berilgan¹. Shularni hisobga olgan holda sohada aholi bandligi sohasida ayollar uchun erkaklardan kam bo'lmagan tarzda munosib ish o'rinlarini yaratish, ayollar tadbirkorligini rivojlantirish, xotin-qizlarning tijorat banklaridan kredit olishga bo'lgan imkoniyatlarini kengaytirish, xotin-qizlar va erkaklarni butun umri davomida o'qishga bo'lgan imkoniyatlarini rag'batlantirish, ularning oilani rejalashtirish borasidagi tibbiy madaniyatini oshirish va reproduktiv salomatligini mustahkamlash, ular o'rtasida sog'lom turmush tarzini yuksaltirish va sohada iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirishni talab etmoqda.

O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi O'RQ-562-son "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PF-87-son "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida", 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son "O'zbekiston - 2030" strategiyasi to'g'risida"gi farmonlari, 2022-yil 30-avgustdagi PQ-366-son "Norasmiy bandlik ulushini qisqartirish hamda mehnat resurslari balansini zamonaviy yondashuvlar asosida shakllantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021-yil 28-maydagi SQ-297-IV-son "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash haqida"gi Qarori hamda ushbu sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu tadqiqot ishi muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Mazkur dissertatsiya ishi respublika fan va texnologiyalarni rivojlantirishning I. "Demokratik va huquqiy jamiyatni ma'naviy-

¹ O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021-yil 28-maydagi "2030-yilga qadar O'zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasini tasdiqlash haqida"gi SQ-297-IV-sonli qarori <https://lex.uz/docs/-5466673#-5468123>

axloqiy va madaniy rivojlantirish yo'nalishlariga muvofiq bajar

Muammoning o'rgan

gender tengligiga ustuvorlik vositalari uzoq xorijiy mamlakatlar LeMoyne Roger, E.Riane, boshqalarning tadqiqotlarida

MDH mamlakatlari oli

G.Vasilieva, A.Mikhaylova, A.Platonova va boshqalar ta'minlashning shakllanishi xususiyatlari tadqiq etilgan³.

O'zbekistonda aholi

berishning nazariy asoslar iqtisodchi olimlari K. X.Saydivaliyeva, Q.Mambolarning ilmiy tadqiqot

² Goldin C. (2014). A grand gender co Goldin, Claudia, Sari Pekkala Kerr, C Gap: Evidence from the LEHD-2000 (2011). "Promoting Gender Equality: Overview in Brief. UNICEF. Archive (2007). The Real Wealth of Nations: Cr 57675-388-0; Baxter, Janeen. "Women' Sociology, vol. 48, 2022, pp. 209-231; Adoption to Implementation in the Wo of the Mind. McGraw-Hill, 2011

³ Nina O. G. Khomutova, Gender Dispa "Barriers to Female Leadership in Be Empowerment in Kazakhstan" (2021); Employment in Ukraine" (2018); Marin Labor Sector in Moldova" (2017); Guln Labor Market Participation" (2022); Di Tajikistan" (2021); Elena A. Khokhl Armenia" (2020); Oksana V. Sytova (2019); Mariya A. Platonova (Russia) "

⁴ K.Abdurahmonov "Mehnat iqtisodi G.Abdurahmonova "Aholining unumli va inson kapitali" ilmiy elektron jurna imkoniyatlarini kengaytirish" // Acader qizlar huquqlarini himoya qilish, gend ijtimoiy hayot" jurnali, 2023-yil, 3-sc "Oila, xotin-qizlar va ijtimoiy hayot"